

УДК 368.914

СИСТЕМА НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Небаба Н.О.

Українська академія банківської справи
Національного банку України

У статті розглянуто загальну структуру існуючої пенсійної системи в Україні. Досліджено особливості функціонування третього рівня системи. Проаналізовано основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів. Розглянуто чинники, що гальмують розвиток системи. Досліджено структуру інвестиційного портфелю, його дохідність. Запропоновано напрямки покращення інвестиційної діяльності.

Ключові слова: пенсійна система, недержавне пенсійне забезпечення, інвестиційний портфель, недержавний пенсійний фонд, дохідність.

Постановка проблеми. Питання соціального захисту населення в складних економічних умовах стоїть надзвичайно гостро. Солідарна пенсійна система сьогодні не спроможна забезпечити пенсіонерам достатній рівень доходу, і враховуючи демографічні та економічні тенденції, ситуація буде погіршуватися. Саме тому, в складних умовах сьогодення питання дослідження розвитку трирівневої системи пенсійного забезпечення (НПЗ) та її розбудови піднімається все частіше. В процесі розвитку сучасна пенсійна система зтикається з безліччю проблем, серед яких як питання економічного характеру, так і соціальні. Їх дослідження та всебічна оцінка є одним із можливих методів зменшення їх негативного впливу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В своїх працях розвиток недержавного пенсійного забезпечення, різних його аспектів, досліджували як вітчизняні так і закордонні вчені. Загальні питання розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення розглянуто у працях І. В. Новікової, Р. Гопція, С. А. Мельнікова, М. П. Рубанова, С. І. Смоляра, Л. О. Птащенко, Н. А. Телічка, М. Г. Терещенка, Н. А. Ціановської, С. П. Ремиги, О. Білика, О. В. Бачинаської, та ін. Не зважаючи на те, що дане питання досліджувалося в працях багатьох вчених, суттєвих позитивних змін в розвитку системи НПЗ на сьогодні не отримано.

Мета статті. Метою статті є дослідження головних аспектів розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення, аналіз основних проблемних питань її розвитку та розробка рекомендацій щодо покращення ситуації на ринку НПЗ.

Виклад основного матеріалу. В 2004 році з прийняттям в Україні Законів «Про загальнообов'язкове пенсійне забезпечення» та «Про недержавне пенсійне забезпечення», відбулося становлення нової системи пенсійного забезпечення. Норми Закону України «Про загальнообов'язкове пенсійне забезпечення» запровадили формування якісно нових пенсійних правовідносин, які виникають на основі функціонування трирівневої пенсійної системи (рис. 1).

Перший рівень – солідарна система. Система фінансування державної пенсії ґрунтується на перерозподільчих принципах. Внески сплачуються усіма працюючими громадянами країни та їх роботодавцями, та в поточному періоді витрачаються на виплати пенсіонерам. Якщо цих коштів не вистачає, то здійснюється дотація з державного бюджету [3, 4].

Другий рівень – накопичувальна система державного пенсійного забезпечення. На

другому рівні пенсійні виплати збільшуються не тільки за рахунок внесків учасників, а і за рахунок інвестиційного доходу. Задля цього в створеному Накопичувальному фонді для кожного майбутнього пенсіонера повинен бути відкритий індивідуальний пенсійний рахунок, куди надходитиме частина внесків застрахованих осіб (відсоток від нарахованої зарплати). З метою захисту від знецінення а також для примноження цих коштів, внески мають інвестуватися в економіку України. Вважається, що в перспективі ці інвестиції зможуть стати для держави джерелом для довгострокового фінансування розвитку економіки.

Проте вже декілька років впровадження даного рівня відкладається, що пов'язане із тим що вводити його можливо тільки після досягнення певних умов та соціально-економічних показників:

- створення системи ефективного державного нагляду та регулювання;
- досягнення бездефіцитності Пенсійного фонду України;
- зростання ВВП хоча б на рівні 6%.

Ні в 2012, ні в 2013 роках умова бездефіцитності не була виконана, при чому дефіцит є досить значним, і з кожним роком тільки зростає. Стосовно рівня росту ВВП, то ця умова хоча і не є обов'язковою, проте виконана на сьогодні вона теж не може бути в зв'язку із економіко-політичною нестабільністю. Таким чином, згідно із заявою міністра соціальної політики і в 2014 році впроваджувати другий рівень не планується.

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з ме-

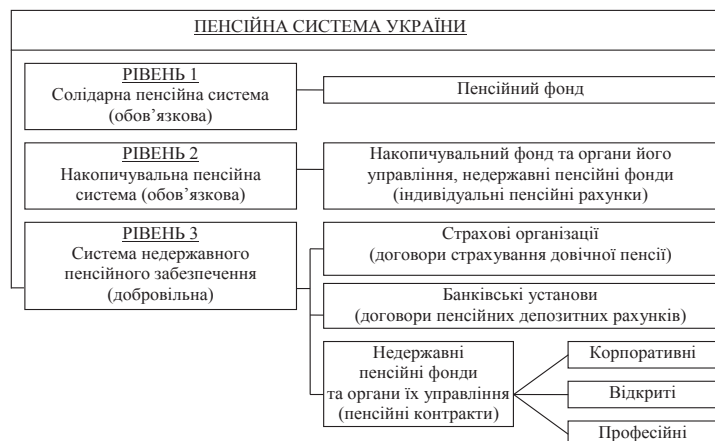

Рис. 1. Структура пенсійної системи України

Джерело: складено автором на основі [3, 4].

тою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення [3].

Як показує світовий досвід, розвиток недержавного пенсійного забезпечення є невід'ємною складовою успішного розвитку країни в умовах ринкової економіки, адже кошти вкладені до НПЗ не тільки в майбутньому забезпечать стабільний дохід пенсіонерам, а й сьогодні працюють на користь національної економіки та підприємств, адже вони повертаються до підприємств у вигляді інвестиційного капіталу.

При впровадженні третього рівня пенсійної системи України зіткнулася з рядом проблем, серед яких є суперечливі питання державного регулювання та оподаткування, недостатній рівень розвитку фінансових ринків. однією із проблем є також низька поінформованість населення про діяльність нових інститутів в економіці України – недержавних пенсійних фондів, і як результат недовіра населення до їх діяльності.

Недержавні пенсійні фонди є новими інститутами в економіці України. Відповідно до законодавства вони створюються у вигляді відкритих, корпоративних та професійних пенсійних фондів.

В Україні на сьогоднішній день переважають відкриті недержавні пенсійні фонди, що зумовлено насамперед більшою свободою діяльності. Така ситуація сприяє конкуренції на ринку пенсійних послуг, що дає можливість учасникам обирати фонд із найвигіднішими умовами. На кінець 2013 року в Україні існує 81 відкритий пенсійний фонд, практично угоди про управління з Компаніями по управлінню активами уклали тільки 75 фондів, з них 61 відкритий, 8 корпоративних та 6 професій-

них, тобто на сьогодні фактично нормально функціонує лише 75 НПФ (таблиця 1).

Розглядаючи в динаміці вищезазначені показники слід відмітити значне зростання кількості відкритих НПФ в докризовий період. Проте вже з 2009 року іде поступове зменшення їх кількості, найчастіше через злиття декількох фондів, або ж за рахунок ліквідації фондів, активи яких дорівнювали нулю, про що свідчить зростання показника вартості активів в розрахунку на 1 недержавний пенсійний фонд. Слід відмітити, що на сьогодні більше 93% всіх активів зосереджені у 15 достатньо великих (вартість активів більше 15 млн. грн.) недержавних пенсійних фондах.

Загалом, кількість недержавних пенсійних фондів, які працюють на сьогодні на вітчизняному ринку, достатньо для забезпечення всіх бажаючих недержавною пенсією, можна сказати навіть більше ніж потрібно. Так, наприклад, у Польщі на сьогодні переважає кількість активів системи НПЗ зосереджена в 16 фондах, при кількості застрахованих в 11 млн. осіб. В Чилі більше 80% учасників є вкладниками 5 великих фондів. Росія, яка на сьогодні теж тільки розпочинає впроваджувати НПЗ теж орієнтується на створення великих НПФ. Саме шляхом укрупнення фондів можливо надати достатні можливості фондам для більш ефективного інвестування пенсійних коштів, можливості для диверсифікації активів.

Аналізуючи кількість учасників недержавних пенсійних фондів можна говорити укладених контрактів недержавними пенсійними фондами (табл.2), то слід відмітити зростання їх кількості до 2012 року включно, темпи зростання коливаються, що пов'язано з кризовими явищами в економіці

Таблиця 1

Аналіз кількості НПФ в Україні, що перебувають в управлінні КУА

Показник	Рік									Тпр 2013/2012	Тпр 2012/2011	Тпр 2013/2005
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013			
Кількість НПФ	54	80	78	92	95	93	85	83	75	-9,64%	-2,35%	38,89%
Відкриті	42	64	63	72	75	74	68	66	61	-7,58%	-2,94%	45,24%
Корпоративні	8	10	9	10	10	10	8	8	8	0,00%	0,00%	0,00%
Професійні	4	6	6	10	10	9	9	9	6	-33,33%	0,00%	50,00%
Активи на 1 НПФ, млн грн	0,9	1,6	3,6	6,7	9,0	12,3	16,3	20,0	27,9	39,32%	22,58%	3156,83%

Джерело: складено автором на основі 2

Таблиця 2

Аналіз динаміки кількості укладених контрактів недержавних пенсійними фондами та їх учасників

Показник	Період									Тпр 2013/ 2012	Тпр 2014/ 2013	Тпр заг.
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	1 півріччя 2014				
Кількість контрактів, тис. шт.	55,9	62,3	62,5	69,7	75	61,4	61,4	56,5	-0,00%	-7,38%	1,07%	
Кількість учасників, тис. осіб	278,7	482,5	497,1	569,2	594,6	584	840,6	837,7	43,94%	-0,34%	200,57%	

Джерело: складено автором на основі 2

Таблиця 3

Динаміка основних фінансових показників діяльності недержавних пенсійних фондів

Показник	Період									Тпр 2013/ 2012	Тпр 2014/ 2013	Тпр заг.
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	1 півріччя 2014				
Активи НПФ (млн.грн.)	280,7	612,2	857,9	1144,3	1386,9	1660,1	2089,8	2381,3	25,88%	13,95%	748,34%	
Пенсійні внески (млн. грн)	234,4	582,9	754,6	925,4	1102	1313,7	1587,5	1722,8	20,84%	8,52%	634,98%	
Пенсійні виплати (млн. грн)	9	27,3	90,1	158,2	208,9	251,9	300,2	339,7	19,17%	13,16%	3674,44%	
Інвестиційний дохід (млн. грн)	68,1	86,8	236,7	433	559,9	620,3	953,3	1167,6	53,68%	22,48%	1614,54%	

країни вцілому (криза 2008 року), в той же час в 2012 році та в 1 півріччі 2014 року ми спостерігаємо незначне зменшення кількості учасників. Подібна ситуація склалася і з кількістю укладених контрактів, кількість укладених контрактів за 1 квартал 2014 року знизилась на 7%.

Що стосується загальної вартості активів НПФ (табл.3), протягом всього періоду розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення вони зростають. За останні 7,5 років функціонування системи НПЗ активи зросли більше ніж 7 разів, і на сьогодні складають 2231 млн. грн., темп приросту протягом останніх років коливаються в межах 14-25% щорічно.

Зважаючи на те, що основним джерелом формування пенсійних активів є пенсійні внески, для більш детального аналізу слід також розглянути динаміку зростання пенсійних внесків. На кінець аналізованого періоду недержавними пенсійними фондами залучено майже 1723 млн. грн. внесків від учасників, темпи приросту є дещо нижчими від темпів приросту загальних активів, і складають 20% за 2013 рік та 9% за 1 півріччя 2014 року.

Досить активно в останні роки недержавні пенсійні фонди розпочали виплачувати накопичені пенсії. Якщо в 2007 році НПФ здійснили лише близько 9млн.грн. виплат, то станом на 30.06.2014р. сплачено учасникам пенсійного віку в загальній сумі 340 млн. грн. Середній розмір пенсійної виплати на одного учасника НПФ, який отримав/ отримує пенсійні виплати, станом на 30.06.2014, становив 4,8 тис. грн.

Ще одним джерелом формування загальних активів є інвестиційний дохід. На 30.06.2014 року НПФ накопичили 1 млрд. 167 млн. грн. інвестиційного доходу. Тобто в структурі загальних активів частка інвестиційного доходу становить близько 49%. На кінець 2 кварталу 2014 року було інвестовано близько 88% від загальної вартості активів, а саме 2105 млн. грн. Аналізуючи більш детально напрямки інвестування (рис. 2) можна відмітити значне скупчення активів саме на банківських депозитах – близько 40%. Близько 35% вкладено в облігації українських підприємств, та близько 15% в акції вітчизняних підприємств.

Враховуючи динаміку розвитку саме цих фінансових інструментів, їх прямий зв'язок з кризовими явищами всередині країни доводиться говорити про наростання кризових проявів всередині системи. Адже в останні декілька років, особливо в поточному році спостерігається зменшення вартості акцій, облігацій. Окрім цього в банківській сфері хоча і є гарантований прибуток від інвестування, прете в останні пів року в банківській системі спостерігається рад банкрутств, чи введення тимчасових адміністрацій.

В той же час прибуткові активи, стійкі до кризових явищ, фактично не представлені в інвестиційно-

му портфелі НПФ. Мова йде саме про банківські метали та об'єкти нерухомості, частка яких становить 1% та 4% відповідно в інвестиційному портфелі. Ці фінансові інструменти мають специфічні властивості в умовах кризи, як правило вартість нерухомості зростає, а золото є стійким до знецінення.

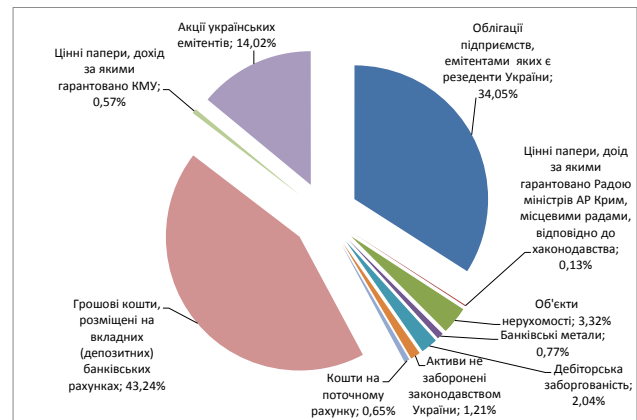

Рис. 2. Структура інвестованих активів станом на кінець 2 кварталу 2014 року

Джерело: складено автором на основі даних [2]

Проте незважаючи на таку структуру інвестиційного портфелю за 1 квартал 2014 року інвестиційний прибуток склав 214,3 млн.грн., загальна прибутковість інвестиційного портфелю становила близько 11% за півріччя.

За 2013 рік НПФ отримали 226,3 млн.грн. доходу, прибутковість портфелю становила 10,8%.

Якщо говорити про перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні, то слід відмітити потенціал для розвитку даного ринку. З метою покращення ситуації на ринку перш за все потрібно посилити довіру населення до НПФ, сприяти розвитку економіки, що в свою чергу призведе до підвищення платоспроможності населення [1]. Також необхідно розширити напрямки фінансування пенсійних активів, додавши до інвестиційного портфелю іноземні цінні папери, та стійкі до кризових явищ фінансові інструменти.

Висновки і пропозиції. Провівши аналіз основних показників діяльності НПФ, слід говорити про те що розвиток недержавного пенсійного забезпечення перш за все залежить від потенційних та фактичних учасників системи, їх фінансових можливостей. Також достатньо суттєвий вплив на розвиток недержавного пенсійного забезпечення має здатність НПФ ефективно управляти вже залученими коштами, не тільки забезпечувати їх збереження, а і примножувати шляхом інвестування в надійні та прибуткові активи.

Список літератури:

1. Андрущак Ю. В. Проблеми та перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення [Електронний ресурс] / Ю. В. Андрущак, Ю. В. Филипюк. – Режим доступу: http://asconf.com/rus/archive_view/594
2. Підсумки розвитку недержавного пенсійного забезпечення за 2012 рік [Електронний ресурс] / Національна комісія що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npz-2012r.pdf>
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [Електронний ресурс]: Закон України від 09.07.2003, № 1058-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1058-15>
4. Про недержавне пенсійне забезпечення [Електронний ресурс]: Закон України від 09.07.2003, № 1057-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>
5. Сомов М. На порядку денному – недержавне пенсійне забезпечення / М. Сомов // Соціальний захист. – 2007 – № 4. – С. 10–11.
6. Федоренко А. Об'єкти та процедури інвестування коштів недержавних пенсійних фондів [Електронний ресурс] / А Федоренко // Україна фінансова: Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/rzp/036.htm

Небаба Н.А.

Украинская академия банковского дела
Национального банка Украины

СИСТЕМА НЕГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Аннотация

В статье рассмотрена общая структура существующей пенсионной системы в Украине. Исследованы особенности функционирования третьего уровня системы. Проанализированы основные показатели деятельности негосударственных пенсионных фондов. Рассмотрены факторы, тормозящие развитие системы. Исследована структура инвестиционного портфеля, его доходность. Предложены направления улучшения инвестиционной деятельности.

Ключевые слова: пенсионная система, негосударственное пенсионное обеспечение, инвестиционный портфель, негосударственный пенсионный фонд, доходность.

Nebaba N.O.

Ukrainian Academy Of Banking
Of The National Bank Of Ukraine

NON-STATE PENSION FUNDS IN UKRAINE: CURRENT STATE, PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Summary

The article discusses the general structure of the existing pension system in Ukraine. The features of the functioning of the third level system. Analyzes the main indicators of private pension funds. The factors hindering the development of the system. Investigated the structure the investment portfolio, its profitability. The directions of improvement of investment activity.

Keywords: pension system, private pension provision, investment portfolio, pension fund, profitability.

УДК 338.242

НОВІ РИНКОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕВАГИ КРУП'ЯНОГО ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Орленко О.В.

Міжнародний університет бізнесу і права

В статті розглянуто питання впровадження круп'яного органічного виробництва на території України. Охарактеризовано сучасні реалії та нові можливості органічного землеробства фермерськими господарства як одну з найбільш перспективних форм господарювання в агросфері. Досліджено загальні аспекти економічної ефективності діяльності сільськогосподарських товаровиробників при практичному застосуванні принципів і методів органічного виробництва.

Ключові слова: органічне виробництво, круп'яна продукція, сертифікація, фермерські господарства, ефективність.

Постановка проблеми. Україна, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, досягла певних результатів щодо розвитку власного органічного виробництва. Так, площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, задіяних під вирощування різноманітної органічної продукції, складає більше чверті мільйона гектарів, а наша держава займає почесне двадцять перше місце світових країн-лідерів органічного руху [2].

На даний час органічний сектор перетворюється на одну із найбільш динамічних галузей сільськогосподарства в країнах ЄС. Цьому сприяло підвищення рівня проінформованості споживачів про безпеку харчових продуктів та проблеми пов'язані із захистом довкілля протягом останніх років. У зв'язку з цим українські сільськогосподарські ви-

робники круп'яних культур невдовзі також поставуть перед новими вимогами: враховувати у процесі своєї діяльності методи господарювання з точки зору їх можливого впливу не тільки на майбутній розвиток та прибутковість господарювання, а також на збереження довкілля.

Органічними або екологічно чистими вважаються продукти, виготовлені з дотриманням визначених екологічних стандартів на всіх технологічних та реалізаційних етапах. При виробництві органічних продуктів застосовують технології максимального збереження поживних речовин. Для цього повністю відмовляються від ароматизаторів, барвників, консервантів та генетично модифікованих організмів. Заборонено рафінування, мінералізація та інші технологічні операції, які зменшують поживні властивості продукту. До того ж матеріали для упакування екологічно чистого продукту виготовляються з натуральної сировини [1].